

ОВЧАРЕНКО Е.Н. ГАРАНТИИ ДОСТУПНОСТИ КАК ПРИНЦИПА ОРГАНИЗАЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

Исследуются проблемы обеспечения доступности как принципа организации и деятельности судебной власти; на основе анализа международных стандартов и положений действующего процессуального и судостроительного законодательства рассматриваются гарантии реализации этого принципа

OVCHARENKO E.N. GUARANTEES OF ACCESS TO JUSTICE AS PRINCIPLE OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF JUDICIARY

The problems of providing access to justice as principle of organization and functioning of judiciary are researched; on the basis of analysis of international standards and positions of procedural and court system legislation the guarantees of realization of this principle are examined

Ю.М. ПЕРЕПА

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 342.53(477)

ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНІВ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ¹

Досліджені питання розгляду та прийняття законів Верховною Радою України; проведено аналіз змісту та значення стадій законодавчого процесу, виявлено етапи перетворення законопроекту в закон; розглянуто процедурні питання.

Найбільш відповідальною, змістовно насиченою стадією вітчизняного законодавчого процесу є розгляд законопроектів у Верховній Раді України. Вона передбачає вивчення та детальний аналіз законопроекту безпосередньо законодавчим органом, виявлення його позиції щодо закону, який приймається. Процеси, пов'язані з розглядом законопроектів в українському парламенті, звертали на себе увагу таких вчених, як О.М. Бандурка, А.З. Георгіца, В.С. Журавський, О.С. Олійник, П.І. Седугін, М.Ю. Теплоук та ін. Але поки є проблеми у застосуванні норм Регламенту Верховної Ради України, існує необхідність подальшого вивчення та вдосконалення парламентських процедур розгляду законодавчих ініціатив.

Метою даної статті є з'ясування змісту розгляду законопроектів як стадії законодавчого процесу в Україні, виявлення наявних у ньому недоліків та визначення основних шляхів їх подолання. Новизною статті – підхід до просування законопроекту у парламенті України з конкретизацією змісту його етапів. Означені проблеми, на перший погляд, мають суто технологічний характер, однак вони істотно впливають на результативність парламенту та на якість законів, що приймаються.

Стадія розгляду у законодавчому процесі характеризується демократизмом, глибоким і всебічним обговоренням, професіоналізмом, широким залученням громадськості. Її метою є вивчення та аналіз законопроекту, а завданням – доопрацювання та підготовка законопроекту.

Розгляд законопроектів Верховною Радою України складається з таких етапів: обговорення законопроекту на засіданні законодавчого органу; прийняття рішень щодо законопроекту, не пов'язаних з його прийняттям; доопрацювання та підготовки у комітетах.

Стадія розгляду законопроекту тісно пов'язана зі стадією прийняття законів, на якій відбувається ухвалення законів Верховною Радою за результатами розгляду, і для якої характерна колегіальність, обов'язкова особиста участь народних депутатів у голосуванні. Ці дві стадії доповнюють одна одну. Метою стадії прийняття є схвалення закону.

Назва стадії “прийняття законів” не в повній мірі відбиває її зміст. Окрім дій, безпосередньо спрямованих на прийняття закону (тобто прийняття закону у власному, точному сенсі слова), вона включає в себе також дії, які прийняттям закону не є, але логічно пов'язані з ним. Так, ця стадія, крім прийняття закону в цілому, складається зі схвалення основних положень законопроекту взагалі та з його постатейного схвалення. Ці етапи є обов'язковими, крім того, вони дозволяють закону успішно пройти розгляд у Верховній Раді і, як наслідок, перейти на наступну стадію законодавчого процесу – промульгацію.

Необхідно зазначити, що законопроект отримує статус закону після схвалення його за результатами розгляду в цілому. І хоча, після цього закон потребує промульгації Президентом України, вважається, що легітимізація закону народом через парламент відбувається саме в момент прийняття його Верховною Радою України.

За чинним законодавством розгляд проекту у Верхов-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Серьогін В.О. (ХНУВС).

ній Раді України здійснюється у трьох читаннях, які однакові за структурою і різняться лише змістом етапів. Фактично законопроект йде по колу три рази, але щоб перейти на нове коло, йому потрібно обов'язково пройти кожного разу стадію прийняття. Таким чином, законопроект постійно рухається спочатку горизонтально (в ході обговорення, прийняття рішень, не пов'язаних з прийняття законопроекту, доопрацювання та підготовки у комітетах) потім вертикально (в ході прийняття основних положень взагалі, прийняття постатейно, прийняття закону в цілому).

Розберемо основні процедурні питання кожного етапу стадії розгляду законопроекту.

Етап обговорення складається з кількох частин: обговорення основних положень законопроекту взагалі, обговорення постатейно та в цілому. Це знаходить свій відбиток у трьох читаннях, в ході яких і здійснюється розгляд.

Процедура обговорення законопроекту на засіданні Верховної Ради України встановлюється п.3.4.1 її Регламенту [1]. При цьому необхідно зазначити, що прийняття законопроекту, а потім і закону, здійснюється тільки після його попереднього обговорення, порушення цього правила має наслідком недійсність ухвалених рішень. Тому з-поміж комплексу питань організації та проведення розгляду законопроекту в парламенті чи не найсуттєвіше значення мають ті, що пов'язані з дебатами. Крім того, як свідчить аналіз існуючої практики, труднощі в їх вирішенні пояснюються тим, що дебати привертають до себе найбільшу увагу публіки, а тому вимагають від керівництва парламенту подвоєння зусиль щодо недопущення інцидентів і порушень встановленого Регламенту. Тому, як справедливо відзначає А.З. Георгіца, дебати "служать важливим засобом формування змісту парламентського акту, який являє собою компромісне рішення, що примирює різні точки зору", а вирішення проблеми правильної організації дебатів "безпосереднє впливає на ефективність роботи парламенту, в цілому – на його імідж" [2, с.332].

Та чи не найголовнішою проблемою організація парламентського обговорення є економія часу. Для цього парламентами світу застосовуються різні методи обмеження дебатів. Можна назвати такий прийом, як "гільйотина", тобто встановлення чіткого часу, відведеного на обговорення, після чого дебати завершуються, навіть якщо не змогли виступити всі бажаючі, а метод "кенгуру" надає Спікеру англійського парламенту право самому вирішувати, які поправки з числа запропонованих до біля будуть поставлені на обговорення. Метод "закриття дебатів" полягає в тому, що на будь-якій стадії обговорення депутат може внести пропозицію про припинення дебатів, яка повинна бути підтримана 100 депутатами.

У Палаті представників американського Конгресу застосовуються принципи: зв'язку змісту; право обмеження дебатів шляхом використання більш раннього питання (без попереднього рішення якого не може бути прийняте рішення з даного питання); принцип "однієї години"; право головуючого надавати слово; можливості визначення розпорядку дебатів шляхом використання Комісії з питань регламенту. А у Сенаті США, де раніше не було формальних обмежень для виступу сенаторів, деякі з них удавалися до "флібуїстерства". Для того, щоб не допустити прийняття небажаного законопроекту, вони виступали з багатогодинними промовами, внаслідок чого парламент не встигав його прийняти, якщо проект був поставлений на обговорення незадовго до закінчення сесії. Зловживання такою практикою призвело до того, що у регламент

було внесено правило, обмежуюче "флібуїстерство".

Допускається "голосування без дебатів" – головуючий ставить на голосування текст негайно після отримання висновку комісії по законопроекту. Але якщо згоди більшості отримати не вдається, можуть бути проведені "скорочені дебати" участь в яких приймають лише уряд, голова, доповідач відповідної комісії, автори поправок, інші особи, які мають відношення до законопроекту (Національна асамблея Французької Республіки).

У деяких країнах, де співвідношення політичних сил нерівне, застосовуються методи, які не дозволяють парламентській більшості зловживати своїм положенням. Так, у Данії 2/5 депутатів Фолькетінга мають право вимагати відстрочки обговорення законопроекту на 12 днів, а у Фінляндії 1/3 членів Едускунти може вимагати перенесення законопроекту на першу сесію парламенту нового скликання.

Як видно з наведеного, обмежувальні процедури різноманітні та широко застосовуються парламентами різних країн. Не є винятком і Верховна Рада України, в якій, з метою обмеження дебатів, застосовуються наступні методи: 1) метод обмеження тривалості виступів кожного члена парламенту; 2) обмеження тривалості загального обговорення в парламенті. Перший метод полягає у тому, що час, який надається для виступу кожному учаснику обговорення, встановлюється Регламентом Верховної Ради. Так, згідно з ч.1 ст.3.3.1, для доповіді ініціатора, він не може бути менше 10 хвилин, для співповіді ініціаторів внесення кожного альтернативного законопроекту та головуючого комітету – 5 хвилин. Іншим суб'єктам, виступаючим в обговоренні, надається час тривалістю 3 хвилини. У разі проведення скороченого обговорення, всім його учасникам на виступ надається лише по 3 хвилини. Час на виступи має розподілятися таким чином, щоб обговорення законопроекту не перевищувало 45 хвилин (другий метод). Цей термін може бути збільшено рішенням Верховної Ради прийнятим більшістю від її конституційного складу.

Що стосується використання цих методів парламентами інших країн, то якісний та кількісний показник часу в них є різним. Так, наприклад, у Національній Раді Австрії нижня палата може обмежити час виступів ораторів, але не менше, ніж до 20 хвилин, а час внесення поправок і заперечень проти них не повинен перевищувати 5 хвилин. У Бундестазі ФРН, якщо Рада старійшин не прийшла до згоди про час дебатів, кожний оратор може виступати не більше 15 хвилин, а на вимогу фракції виступ її оратора може тривати до 45 хвилин.

Верховна Рада може застосовувати й метод, схожий з методом "гільйотини" у парламенті Великобританії, визначивши загальний час для обговорення питання, для запитань і відповідей, для виступів депутатів, після закінчення якого головуючий припиняє надання слова. Але, якщо в ході обговорення з'ясується, що визначеного часу недостатньо, Верховна Рада може прийняти рішення про збільшення часу обговорення. Використовується й метод "закриття дебатів", але, на відміну від англійського парламенту, Верховна Рада може перервати обговорення лише у разі не заперечення жодним народним депутатом пропозиції головуючого прийняти рішення без подальшого обговорення.

Окрім цього, у вітчизняній політико-правовій практиці застосовується метод "скороченого обговорення", який включає: 1) виступи ініціаторів з внесенням та обґрунтуванням пропозицій; 2) виступ голови або представника від

головного комітету; 3) виступи представників двох депутатських фракцій (груп) на підтримку кожної пропозиції і представників двох депутатських фракцій (груп) не на її підтримку; 4) уточнення та оголошення головуючим на засіданні пропозицій, які надійшли і будуть ставитися на голосування; 5) виступи з мотивів голосування по одному представнику від кожної зареєстрованої депутатської групи (фракції).

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновки, що Верховна Рада України має реальні можливості обмеження дебатів. Але необхідно зазначити, що процедура завершення дебатів занадто ускладнена. Це не дозволяє парламенту, у разі виникнення ситуації, коли прийняття законопроекту не повинно відтягуватися численними виступами, оперативно згорнути процес обговорення та перейти до голосування. Тому вважаємо за доцільне дещо змінити процедуру застосування такого обмежувального методу обговорення, як "закриття дебатів". Для цього в Регламенті необхідно встановити, що за пропозицією Голови Верховної Ради України або народного депутата, яка має бути підтримана більшістю присутніх на засіданні парламентарів, обговорення припиняється.

Крім того, хотілося б звернути увагу на обговорення законопроектів, пов'язаних з втіленням в життя рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним закону або його частини. Враховуючи, що рішення є остаточними та припиняють дію неконституційних положень, Верховна Рада України повинна оперативно на них реагувати. У зв'язку з цим пропонується для обговорення таких законопроектів у Регламенті встановити особливу процедуру "голосування без обговорення". Вона має включати виступ ініціатора внесення законопроекту – 5 хвилин та виступ голови або представника від головного комітету – 5 хвилин, після чого головуючий оголошує про перехід до голосування. Гадаємо, означені нововведення сприятимуть оптимізації законодавчого процесу та, певною мірою, – вирішенню проблеми виконання рішень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Наступним етапом розгляду є прийняття рішень щодо законопроекту, не пов'язаних з його прийняттям. Він є не обов'язковим і може включати: прийняття або відхилення пропозиції, або поправки щодо законопроекту; відхилення законопроекту; подання на повторне читання. Характерним для цих рішень є те, що вони позитивно не змінюють статусу законопроекту на шляху до закону і, як наслідок, не тягнуть за собою його перехід на наступну фазу або стадію, залишаючи на тому ж рівні розгляду в парламенті або зовсім поза межами законодавчого процесу.

Цікавим є той факт, що прийняття рішення про відхилення законопроекту відбувається не шляхом активних дій щодо його ухвалення, а навпаки, шляхом пасивних дій, як наслідок не отримання законопроектом необхідної більшості на його підтримку. Таке відхилення проекту заноситься до протоколу пленарного засідання як рішення Верховної Ради і у разі необхідності оформляється відповідною постановою. Що стосується процесу відхилення пропозицій, поправок, то він дещо ускладнений, так, якщо всі поставлені на голосування частини пропозиції чи поправки прийняті, а в результаті голосування, в цілому, пропозиція чи поправка відхиляється, або якщо всі поставлені на голосування частини пропозиції чи поправки відхиляються, то пропозиція чи поправка вважається відхиленою в цілому.

Необов'язковість етапу прийняття рішень щодо зако-

нопроекту, не пов'язаних з його прийняттям, можна пояснити тим, що за процедурою він майже повністю співпадає зі стадією прийняття закону і відрізняється від неї цілями, результатами та наслідками. Таким чином, вони є взаємовиключними і лише в залежності від питань, які ставляться на голосування, та його результатів, можна зробити висновок, на якій фазі законодавчого процесу перебуває законопроект.

Тому розгляд процедурних питань цих двох елементів законодавчого процесу пропонується об'єднати. Так, у Регламенті Верховної Ради зазначено, що прийняття рішення здійснюється шляхом проведення голосування, яке відбувається щодо законопроектів, як правило, один раз на тиждень, щочетверга, а щодо пропозиції, поправки – одразу після їх оголошення головуючим на засіданні. Саме у такий спосіб виявляється думка більшості, яка і є вирішальною.

Голосування здійснюється депутатами особисто в залі засідань Верховної Ради або у відведеному для таємного голосування місці біля залу для засідань. Українським парламентом застосовується два види голосування: таємне та відкрите. Необхідно зазначити, що таємне голосування для прийняття рішень щодо законопроектів не застосовується.

Відкрите голосування може здійснюватися за допомогою застосування електронної системи або у спосіб підняття руки та іменними бюлетенями. Відкрите фіксоване (поіменне) голосування картками за допомогою електронної системи підрахунків голосів здійснюється у режимі фіксації (в тому числі роздрукуванням) персональних результатів голосування кожного депутата. Перевагами цього методу голосування є те, що він дозволяє забезпечити швидкість і точність. Проте він має і недолік, який полягає у наявності фактів голосування за відсутніх депутатів, враховуючи це, Верховна Рада повинна вживати запобіжні заходи. Що стосується голосування у спосіб підняття руки [3, 4] та іменними бюлетенями [5], то вони не закріплені у Регламенті і застосовується як виняток, у разі виникнення технічних проблем.

У новітній літературі розгорнулася гостра дискусія з приводу конституційності й обґрунтованості практики так званого "пакетного" голосування. Особливої гостроти й політичного забарвлення дана проблема набула у світлі конституційної реформи [6-8]. Не вдаючись до глибоких теоретичних дискусій, зауважимо тільки, що аналогічна практика притаманна багатьом західноєвропейським парламентам, чий демократизм і прихильність ідеї верховенства права не викликає сумнівів. Як показує практика застосування цього виду голосування в Україні, такий підхід вже декілька разів дозволяв парламенту виходити із дуже складних ситуацій, наприклад, при обранні керівництва Верховної Ради України (червень 2002 р.), врегулюванні політичної кризи під час виборів Президента України (грудень 2004 р.), прийнятті законів, пов'язаних зі вступом до СОТ (вересень 2005 р.). Застосування цього виду голосування не суперечить Регламенту Верховної Ради України, а вдавання до нього можна пояснити відсутністю широко розвинутих та ефективних погоджувальних процедур.

Конституція України у статті 91 встановлює, що Верховна Рада приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених самою Конституцією. До таких випадків, що стосуються законодавчого процесу, відноситься внесення змін до Конституції та подолання вето, що накладено на

законопроект Президента України, які ухвалюються не менше як 2/3 депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Встановлюючи кількісні показники прийняття законопроектів, Конституція не містить приписів щодо кількості депутатів, яка робить уповноваженим парламент вести справи та приймати рішення. Але так було не завжди, еволюція правових приписів щодо кворуму для засідань парламенту в Україні є настільки цікавою, що на ній варто зупинитися.

Тимчасовий регламент засідань Верховної Ради УРСР (згодом - України) дванадцятого скликання, прийнятий 22.05.1990 р., спочатку передбачав, що парламент правомочний приймати рішення за умови присутності на засіданні двох третин від його загального складу. Користуючись цією нормою, представники національно-демократичного крила парламенту, які на той час були у меншості, нерідко блокували роботу парламенту. У 1992 р. відповідне положення Тимчасового регламенту зазнало змін і кворум для прийняття рішень визначався як дві третини "від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково в установленому законом порядку". У цей же час відповідні корективи були внесені і у положення щодо кворуму, яке містилось у тодішній Конституції України. Проте це не розв'язало проблеми, як і раніше робота парламенту нерідко блокувалась його меншістю.

Під час прийняття Регламенту Верховної Ради України у 1994 р. у ньому було збережено правило щодо кворуму, передбачене раніше у Тимчасовому регламенті. Проте ст.3.2.2 Регламенту, в якій міститься це правило, не встановила кворуму прямо. У частині першій цієї статті зазначено, що рішення парламенту приймаються "за умови присутності на засіданні кількості депутатів, зазначеної в ч.2 ст.104 Конституції", причому посилання, як це й повинно було бути у 1994 р., було зроблено на Конституцію 1978 р.

Конституція 1996 р. встановила тільки вимогу щодо правомочності новообраної Верховної Ради України (частина друга статті 82) і обійшла увагою питання щодо кворуму на засіданнях парламенту, чим породила низку практичних проблем і гостру дискусію в широких наукових та політичних колах. Так, на думку В.С. Журавського, відсутність приписів щодо кворуму є позитивним моментом у діяльності парламенту, яке підвищило рівень парламентської дисципліни [9, с.165]. А.З. Георгіца, навпаки, вважає, що кворум необхідно поновити, оскільки це б дало змогу спростити існуючі "жорсткі" умови прийняття законів, шляхом закріплення положення, згідно з яким, закони приймаються більшістю від кількості присутніх депутатів, при цьому пропонує прив'язати визначення кворуму до кількості обраних депутатів [2, с.341].

Неврегульованість питання про кворум на засіданнях Верховної Ради України змусила 50 народних депутатів України у 2002 р. звернутися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України. Народні депутати України обґрунтовували своє клопотання тим, що наведені у конституційному поданні статті Конституції України містять положення, які не визначено в однозначний спосіб, не конкретизовано, а тому при застосуванні виникають суперечності щодо їх точного смислу і змісту. У своєму рішенні по даній справі Конституційний Суд України дійшов висновку, що "Верховна Рада України правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності

на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка, згідно з Конституцією України, необхідна для прийняття відповідного рішення (частина четверта статті 89, стаття 91, частина четверта статті 94, частини друга, п'ята, шоста статті 111, частина перша статті 135, стаття 155, частина перша статті 156)" [10].

Така позиція єдиного органу конституційної юрисдикції істотно полегшила процес прийняття законів, зробила його не таким "жорстким", підвищила "проходимість" парламенту, бо насправді, "сила дії закону не залежить від того, чи набагато більше половини" депутатів брали участь у його прийнятті [2, с.340]. Крім того, у разі прийняття закону, який суперечить Конституції та в інших випадках діє стримуючий механізм - Президент України, який, здійснюючи контрольні повноваження, може скористатися правом вето та повернути закон до Верховної Ради.

Проте головна проблема, яка залишилася й після прийняття згаданого рішення Конституційного Суду України, - як бути у випадку навмисного ігнорування депутатами засідань Верховної Ради як елементу парламентської обструкції. На наш погляд, вирішити наявну проблему в межах чинного конституційного законодавства неможливо. Необхідно внести зміни до Конституції України та Закону "Про статус народного депутата України", якими передбачити можливість дострокового припинення депутатських повноважень у судовому порядку за пропуском засідань Верховної Ради України без поважних причин або за відмову від участі у голосуванні. Гадасмо, така міра конституційно-правової відповідальності здатна дисциплінувати парламентарів і змусити їх більш свідомо ставитися до виконання своїх прав та обов'язків, передбачених законодавством.

Підводячи підсумки проведеному аналізу та враховуючи викладене, можна зробити наступні висновки і пропозиції.

1. Стадія розгляду законопроектів є суто парламентською стадією законодавчого процесу, яка складається з етапів: обговорення законопроектів на засіданні законодавчого органу; прийняття рішень щодо законопроектів, не пов'язаних з його прийняттям; доопрацювання та підготовки у комітетах.

2. Стадія прийняття законів є завершальною парламентською стадією законодавчого процесу, протягом якої відбувається перетворення законопроектів в закон і яка складається з етапів: схвалення основних положень законопроектів взагалі; постатейне схвалення законопроектів; прийняття закону в цілому.

3. Протягом трьох читань законопроект йде по колу три рази, але щоб перейти на нове коло йому потрібно обов'язково пройти, кожного разу, стадію прийняття. Таким чином, законопроект постійно рухається спочатку горизонтально (в ході обговорення, прийняття рішень, не пов'язаних з прийняттям законопроектів, доопрацювання та підготовки у комітетах) потім вертикально (в ході прийняття основних положень взагалі, прийняття постатейно, прийняття закону в цілому).

4. Основною проблемою етапу обговорення є економія часу. Для обмеження дебатів парламент України має спеціальні методи, проте, процедура завершення дебатів залишається занадто ускладненою. Тому пропонується у Регламенті Верховної Ради встановити можливість припинення обговорення за пропозицією Голови Верховної Ради України або народного депутата, підтриману більші-

стю присутніх на засіданні парламентарів.

5. Для обговорення законопроектів, пов'язаних з втіленням в життя рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним закону або його частини, необхідно встановити особливу процедуру – "голосування без обговорення".

6. Етап прийняття рішень щодо законопроекту, не пов'язаних з його прийняттям, є необов'язковим і може здійснюватися у активній або пасивній формах. Він включає: прийняття або відхилення пропозиції або поправки щодо законопроекту; відхилення законопроекту; подання на повторне читання. Ці рішення позитивно не змінюють статусу законопроекту на шляху до закону і, як наслідок, не тягнуть за собою його перехід на наступну фазу або стадію, залишаючи на тому ж рівні розгляду в парламенті або зовсім за межами законодавчого процесу.

Проведене дослідження свідчить про необхідність подальшого вивчення можливостей щодо вдосконалення та спрощення процедур обговорення та прийняття законів Верховною Радою України, адже від вдалого їх застосування напряму залежить і якість останніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Регламент Верховної Ради України від 27.07.1994 р., № 129/94-ВР // ВВР України. –1994. –№ 35. –Ст.338 (із змінами).

2. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. -Чернівці: Рута, 1998. –488 с.

3. Постанова Верховної Ради України "Про форму та порядок голосування на засіданні Верховної Ради України

21.01.2000 року" від 21.01.2000 р., № 1396а-XIV. –URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Постанова Верховної Ради України "Про тимчасовий порядок та форму голосування на засіданнях Верховної Ради України" від 1.02.2000 р., № 1408-XIV // Офіційний вісник України. –2000. –№ 5. –Ст.147.

5. Постанова Верховної Ради України "Про зміну способу голосування щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України" від 24.12.2003 р., № 1398-IV // ВВР України. -2004. -№ 16. –Ст.242.

6. Колісник В.П. Подвійний вотум у процедурі ухвалення конституційного закону // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць. –2005. -Вип.9. –С.25-35.

7. Коментар Харківської правозахисної групи до політичної реформи в Україні /Підготував В. Речицький // Офіційний сайт Харківської правозахисної групи. –URL: <http://khrpg.org>.

8. Журавський В.С. "Пакедне" голосування та інші сумнівні ноу-хау внесення змін до Конституції // Юридичний вісник України. –29.01-04.02.2005. –№ 4.

9. Журавський В.С. Український парламент на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект: Монографія. –К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України, 2001. -248 с.

10. Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 р., № 17-рп/2002 (у справі щодо повноважності Верховної Ради України) // Вісник Конституційного Суду України. –2002. –№ 5. –С.11.

Надійшла до редколегії 23.12.2005

ПЕРЕРВА Ю.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАССМОТРЕНИЯ И ПРИНЯТИЯ ЗАКОНОВ ВЕРХОВНОЙ РАДОЙ УКРАИНЫ

Исследованы вопросы рассмотрения и принятия законов Верховной Радой Украины; выполнен анализ содержания и значения стадий законодательного процесса, выявлены этапы преобразования законопроекта в закон; рассмотрены процедурные вопросы.

PERERVA JU.N. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS CONSIDERATION AND ACCEPTANCE OF LAWS OF THE SUPREME COUNCIL UKRAINE

Questions of consideration and acceptance laws of the Supreme Council Ukraine are investigated; the analysis of the maintenance and value stages of legislative process is executed, stages of transformation of the bill in the law are revealed; points of order are considered.

УДК 340.1

І.К. СЕЗОНОВА*, канд. техн. наук, доц.,
К.М. ОРОБЕЦЬ**

Харківський національний університет внутрішніх справ
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого***

СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ (ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ)

Розглянуто проблеми правового виховання в сучасних умовах та шляхи його вдосконалення на концептуальному та практичному рівнях.

Розв'язання завдань обраного курсу розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави вимагає постійних спільних зусиль суспільства та державних інституцій, спрямованих на затвердження та усталення культурних основ у якості невід'ємної частки національ-

ної життєдіяльності. Центральним етапом і передумовою якісного оновлення державності має стати формування структурованого за принципами соціальної справедливості громадянського правового суспільства. У свою чергу, умовою останнього є кількість, якість та ефективність